

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

METHODICAL APPROACH TO ASSESSING THE ECONOMIC SECURITY OF A CONSTRUCTION COMPANY

У статті систематизовано дослідження щодо вирішення питань оцінювання рівня економічної безпеки підприємств, виявлено недоліки існуючої методичної бази оцінювання і виокремлено їх варіації. Систематизовано науковців за їх позиціями з цього питання. Проаналізовано підходи до виокремлення складових економічної безпеки підприємства в процесі її оцінювання. Запропоновано перелік складових економічної безпеки будівельних підприємств з урахуванням галузевої специфіки. Уточнено поняття «економічна безпека підприємства». Запропоновано методичний підхід до оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства та діагностики характеру його функціонування. Методичний підхід дозволяє вчасно виявляти загрози і розробляти заходи щодо усунення або зменшення їх негативного впливу, що значно підвищить життєздатність підприємства й ефективність ухвалення управлінських рішень.

Ключові слова: підприємство, економічна безпека, оцінювання, рівень, показник, індикатор, критерій.

В статье систематизированы исследования по решению вопросов оценки уровня экономической безопасности предприятий, выявлены недостатки существующей методической базы оценки и выделены их вариации. Систематизированы подходы ученых согласно их позиции по данному вопросу. Проанализированы подходы к выделению составляющих экономической безопасности предприятия в процессе ее оценки. Предложен перечень составляющих оценки экономической безопасности строительных предприятий с учетом отраслевой специфики. Уточнено понятие «эко-

номическая безопасность предприятия». Предложен методический подход к оценке экономической безопасности строительного предприятия и диагностики характера его функционирования. Методический подход позволяет своевременно выявлять угрозы и разрабатывать мероприятия по устранению или уменьшению их негативного воздействия, что значительно повысит жизнеспособность предприятия и эффективность принятия управленческих решений.

Ключевые слова: предприятие, экономическая безопасность, оценка, уровень, показатель, индикатор, критерий.

The article systematizes the research on solving the issues of assessing the level of economic security of enterprises, identifies the shortcomings of the existing methodological framework of assessment and highlights their variations. Scientists are systematized according to their positions on the assessment of economic security of the enterprise. Approaches to the separation of components of economic security of the enterprise in the process of its evaluation are analysed; the level of economic security by components is structured. The list of components of an estimation of economic safety of the construction enterprises taking into account branch specificity is offered. The concept of «economic security of the enterprise» is specified. The methodical approach to an estimation of economic safety of the building enterprise. The methodical approach allows to identify threats in time and to develop measures to eliminate or reduce their negative impact, which will significantly increase the viability of the enterprise and the effectiveness of management decisions.

Key words: enterprise, economic security, assessment, level, indicator, criterion.

УДК 658:330.341(045)

Фісуненко П.А.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку, економіки та управління персоналом підприємства
ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»

Постановка проблеми. Дослідження щодо економічної безпеки на різних рівнях економіки розпочалися в останні тридцять років минулого століття, коли виникла необхідність визначення та урахування загроз, і продовжується по сьогоднішній день. В сучасних умовах невизначеності і підвищеного динамізму середовища особливої актуальності в межах організації ефективного функціонування підприємств набувають дослідження розробки та впровадження системи підтримки необхідного рівня економічної безпеки.

З огляду на велику кількість досліджень науковців у галузі оцінювання рівня економічної безпеки, наочним є відсутність загальноприйнятого методичного забезпечення та теоретичного і практичного інструментарію, які б враховували галузеву особливість підприємства. Залишається актуальним необхідність удосконалення та доопрацювання існуючих робіт щодо дослідження сутнісних та компонентних характеристик економічної без-

пеки підприємств будівельної галузі, як однієї з провідних галузей економіки України. Недостатньо дослідженими є також питання оцінювання рівня економічної безпеки будівельного підприємства та можливості його підвищення в процесі господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемами, присвяченими оцінці економічної безпеки, цікавились багато науковців, серед яких Н. Атрамонова, А. Атрашкова, А. Арбатов, І. Бінько, О. Баженова, І. Білик, Т. Васильців, В. Вареник, О. Денісов, С. Довбня, Н. Гічова, І. Губенко, А. Іванілов, Н. Іванченко, С. Кавун, А. Кораблева, В. Карпов, М. Копитко, О. Кутукова, Н. Мухітов, О. Подмазко, В. Мартиненко, О. Саєнко, Є. Терехов, Б. Удовіч, С. Устенко, В. Чернова, О. Черняк, В. Шлемко, Ю. Харазішвілі, І. Яремко та ін. Існує достатня кількість робіт, в якій учені пропонують власне бачення щодо методичної бази оцінювання економічної безпеки (критерії, індикатори, показ-

ники, методи, інтерпретування рівня), щодо структурування економічної безпеки (виділення певної кількості складових з їх характеристикою).

Такі автори, як С. Довбня, Н. Гічова, О. Іванілов, С. Устенко, Н. Іванченко, І. Білик, С. Кавун при відборі показників, що придатні до використання в процесі оцінювання, не конкретизують ні критерії оцінки, ні індикатори.

Так, С. Довбня та Н. Гічова [1] оцінюють безпеку шляхом виокремлення ряду показників. Розрахунок за рівнями безпеки передбачає зведення значень показників, порівняних з їхніми фактичними значеннями, в єдиний показник з врахуванням значимості окремих показників.

С. Устенко та Н. Іванченко пропонують здійснювати адаптивний моніторинг економічної безпеки на основі чисельних характеристики певного об'єкту стосовно його приналежності до певного класу об'єктів безпеки [2]. Запропонований авторами підхід до оцінки базується на використанні системи показників, які є достатніми для вирішення завдання класифікації об'єктів безпеки.

С. Кавун та В. Халіна при оцінюванні економічної безпеки пропонує використовувати сукупність конкретних показників, числові значення яких свідчать про рівень (стадію) розвитку явища, яке вони характеризують [3, 4].

Н. Атрамонова, А. Атрашкова виділяють індикатори оцінки економічної безпеки, які фактично виступають як оціночні показники [5]. При цьому не конкретизуються критерії, яким відповідають запропоновані індикатори.

Р. Скриньковський пропонує проводити оцінювання економічної безпеки підприємства на основі виокремлення індикаторів по кожній складовій економічної безпеки підприємства [6].

В. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова, О. Черняк [7], О. Подмазко [8], В. Мартиненко [9] в процесі оцінювання економічної безпеки пропонують застосовувати певні критерії, однак індикатори та показники не конкретизують.

В. Вахлакова [10], Б.Корецький [11], А. Сухоруков, Ю. Харазішвілі [12], Є. Терехов [13] в своїх працях виділяються індикатори оцінки та показники, що їм відповідають, але не вказують чи обирається критерій при виділенні індикаторів та показників.

Б. Корецький [11] передбачає здійснення розрахунку інтегрального показника економічної безпеки на основі індикаторів якості потенціалу, індикаторів виробництва, індикаторів стану ринку та позиції на ньому, індикаторів фінансового стану, соціальних та екологічних індикаторів. Кожному індикатору відповідають показники, за кожним з яких досягнутий рівень порівнюється з середньогалузевим та на цій основі розраховується інтегральний показник.

На розрахунок індикаторів за окремими сферами економічної безпеки базується підхід, розроблений Є.Тереховим [13]. Подібним є підхід, запропонований А.Сухоруковим та Ю.Харазішвілі [12], який відрізняється переліком індикаторів та видом середньої, яка використовується для їх зведення в єдиний індекс. При цьому, індикатори оцінки економічної безпеки розраховуються на основі показників, відібраних за принципом репрезентативності, достовірності та інформаційної доступності.

М. Копитко виокремлює критерії економічної безпеки та індикатори, що їм відповідають, пропонує створити систему критеріїв, що мають відображати всі сфери діяльності об'єкта безпеки та фактори зовнішнього середовища [14].

О. Кутукова [15] та О. Саєнко [16] передбачають в процесі оцінки економічної безпеки встановлення певних критеріїв та показників, що їм відповідають.

Необхідність використання критеріїв, показників та індикаторів обґрунтовано О. Денісовим [17], В.Вареник [18], І.Яремко [19].

Що стосується виокремлення складових економічної безпеки різними авторами, то тут також існує багато підходів.

Зокрема, серед авторів що використовували обмежений перелік складових слід віднести Т. Сак та В. Вахлакову. Так, Т. Сак пропонує здійснювати оцінку на основі ринкової, політико-правової та інтерфейсної безпеки [20]. А В. Вахлакова, відмовляючись від використання широкого переліку щодо складових економічної безпеки підприємства, пропонує здійснювати оцінку лише на основі двох складових: ринкової та фінансової [10].

Як комплекс ресурсної, соціальної, технологічної, фінансової складових розглядає економічну безпеку підприємства І. Троць [21].

А. Соснін та П. Пригунов зосереджують свою увагу на економічній, інформаційній, технічній складових та складових правового захисту та фізичної охорони [22].

В. Халіна виокремлює фінансову, техніко-технологічну, інтелектуально-кадрову, політико-правову та екологічну складові [4].

За Е. Камишніковою в структурі економічної безпеки підприємства виділяють збутову, інвестиційно-технологічну, інтелектуальну, кадрову, фінансову складові [23].

А. Берлач виокремлює наступні складові економічної безпеки підприємства як: інформаційна, кадрова, комерційна; науково-технічна; соціальна, фізична [24].

На думку А. Васильчак та А. Веселовського економічна безпека підприємства є сукупністю таких складових: екологічна, інтелектуальна, кадрова, інформаційна, політико-правова, ринкова, силова, техніко-технологічна, фінансова [25].

В. Глушков та Р. Редько виділяють наступні складові економічної безпеки підприємства: екологічну, інформаційно-правову, кадрів і персоналу, матеріально-технічну, організаційно-управлінську, силову, техніко-технологічну, фінансову [26].

Ю. Гичева розуміє систему економічної безпеки підприємства як комплекс екологічної, інноваційно-технологічної, інтелектуальної, кадрової, комерційної, ринкової, сировинної, енергетичної та соціальної складової [27].

На думку М. Зацеркляного та О. Мельникова, економічна безпека підприємства повинна оцінюватися за такими складовими: екологічна, економічна, інформаційна, науково-технічна, пожежна, психологічна, техногенна, фізична [28].

С. Ільяшенко вважає за доцільне відокремити наступні функціональні складові системи економічної безпеки підприємства: екологічну, інтелектуальну, кадрову, інтерфейсну (яка характеризує надійність відносин підприємства з економічними контрагентами), інформаційну, політико-правову, ринкову (яка відображає ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім), силову, техніко-технологічну, фінансову [29].

І. Карпунь виділяє наступні складові економічної безпеки підприємства: екологічну, енергетичну, інтелектуальну, кадрову, інформаційну, політико-правову, ресурсну, ринкову, силову, соціальну, техніко-технологічну, техногенну, фінансову [30].

І. Клопов пропонує виділяти такі складові як: інтелектуальна і кадрова, інформаційна, техніко-технологічна, техногенна, фінансова [31]. На думку Д. Ковальова та Т. Сухорукової, економічна безпека підприємства є сукупністю таких складових, як: сировинна та енергетична, соціальна, техніко-технологічна, техногенна, фінансова [32].

П. Кравчук виділяє наступні підсистеми економічної безпеки підприємства: інтелектуальну і кадрову, інформаційну, політико-правову, силову, техніко-технологічну, фінансову [33].

На думку Л. Куделі, економічна безпека підприємства складається з інтелектуальної, інформаційної, політико-правової, соціальної, техніко-технологічної та фінансової складових [34].

Колектив авторів [35] розуміє структуру економічної безпеки підприємства як сукупність екологічної, зовнішньоекономічної, інтелектуальної і кадрової, інформаційної, політико-правової, ринкової, силової, техніко-технологічної і фінансової складових.

У монографії [36] говориться про доцільність виокремлення у структурі економічної безпеки таких складових, як екологічна, інвестиційно-технологічна, інноваційно-технологічна, інтелектуальна, кадрова, інтерфейсна, інформаційна, політико-правова, ринкова, силова, техніко-технологічна, фінансова.

Л. Малюта розглядає економічну безпеку підприємства як комплекс інформаційної, кадрової, екологічної, науково-технічної і силових складових [37].

І. Манцуров та О. Нусінова вважають за доцільне відокремити наступні складові економічної безпеки підприємства: екологічна, інтелектуальна і кадрова, інформаційна, політико-правова, репутаційна, ринкова, силова, техніко-технологічна, фінансова [38].

На думку В. Ортинського, І. Керницького, З. Живко, економічну безпеку підприємства можна представити у вигляді сукупності таких складових: екологічна, інтелектуальна і кадрова, інтерфейсна, політико-правова, ринкова, силова, техніко-технологічна, фінансова [39].

Л. Пашнюк виділяє наступні складові економічної безпеки підприємства: екологічну, інтелектуальну і кадрову, інформаційну, політико-правову, силову, техніко-технологічну, фінансову [40].

За Н. Гришко, економічна безпека підприємства – це комплекс екологічної, економічної, енергетичної, інформаційної, кадрової, кредитно-грошової, правової, ринкової, силових, техніко-технологічної, фінансової її складових [41].

З. Живко, М. Копитко, О. Руда вважають, що економічна безпека підприємства складається з таких складових, як: виробнича, екологічна, інноваційна, інтерфейсна, інформаційна, кадрова, правова, ринкова, силова, техніко-технологічна, фінансова [42].

У [43] економічна безпека підприємства розглядається комплекс екологічної, енергетичної, інтелектуальної і кадрової, інтерфейсної, інформаційної, політико-правової, ресурсної, ринкової, силових, соціальної, техніко-технологічної, техногенної та фінансової складових.

С. Покропивний, Д. Пілова пропонує оцінювати економічну безпеку підприємства як комплекс складових, до якого входять екологічна, інтелектуальна і кадрова, інформаційна, політико-правова, силова, техніко-технологічна та фінансова [44, 45].

Н. Прус та Н. Реверчук до складових, виокремлених попередніми авторами, додають ринкову складову економічної безпеки [46, 47].

На думку Т. Тимофєєвої, з переліку, що запропонований С. Покропивним та Д. Піловою, необхідно виключити політико-правову складову [48].

Л. Шемаєва вважає за доцільне відокремити господарсько-договірну, екологічну, інтелектуальну і кадрову, інформаційну, політико-правову, ресурсну, силову, техніко-технологічну, фінансову складові [49]. І. Шульга виділяє наступні складові: екологічну, інтелектуальну і кадрову, інформаційну, корпоративну, майнову, політико-правову, техніко-технологічну, фінансову [50].

На думку О. Яременко, економічна безпека підприємства є сукупністю таких функціональних складових: екологічної, інтелектуальної і кадрової,

інтерфейсної, інформаційної, міжнародної, політико-правової, ресурсної, ринкової, техногенної, техніко-технологічної [51].

Р. Скриньковський пропонує проводити оцінювання економічної безпеки підприємства за такими складовими економічної безпеки, як: фінансова, кадрово-інтелектуальна, інвестиційна, інноваційно-техніко-технологічна, маркетингово-ринкова, політико-правова, обліково-аналітико-інформаційна, екологічна [6].

Постановка завдання. Метою дослідження є систематизація, узагальнення та обґрунтування методичних підходів до оцінювання рівня економічної безпеки підприємств з урахуванням галузевих особливостей на будівельних підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізувавши підходи до оцінювання економічної безпеки, запропоновані в різних джерелах, слід відзначити, що дослідниками найчастіше здійснюється виокремлення окремо критеріїв, окремо індикаторів, окремо показників в різних інтерпретаціях (табл. 1), причому на галузеву специфіку економічної безпеки підприємства звертають увагу лише деякі дослідники.

Систематизація існуючих наукових праць дослідників щодо вирішення питань оцінювання рівня економічної безпеки підприємств дозволила ідентифікувати відсутність злагожденості думок та позицій науковців, які займалися вивченням даних питань. У якості недоліків існуючої методичної бази оцінювання економічної безпеки підприємств відзначено, що:

1) розроблені науковцями підходи до оцінювання базуються на вибудовуванні певної ієрархії критеріїв, індикаторів або показників;

2) існує різниця у структуруванні економічної безпеки на певні складові;

3) одна і та ж сама складова може нести різне змістовне навантаження щодо економічної без-

пеки, що відображається у використанні для оцінювання різного переліку показників або індикаторів;

4) окремі підходи можуть містити різні критерії оцінювання;

5) існує різниця в інтерпретуванні рівня економічної безпеки як у інтервалах, так і у їх кількості, що призводить або до ускладнення, або до занадто спрощеної інтерпретації.

Щодо першого недоліку, виокремлено наступні варіації:

– виділення показників оцінки без уточнення критеріїв та індикаторів;

– виділення індикаторів оцінки без уточнення критеріїв та деталізації за показниками (в такому разі індикатори прирівнюються до показників);

– виділення виключно критеріїв оцінки, які в такому разі можна прирівняти до індикаторів та показників;

– виділення критеріїв оцінки, яким відповідають певні індикатори, представлені сукупністю показників.

Як вбачається, практичне забезпечення розробки методичного підходу до оцінювання рівня економічної безпеки повинно базуватися на кількісних показниках і якісних індикаторах, зведених у систему з можливістю зміни їх вагомості без змін самої методики.

Проведення критичного аналізу існуючих наукових праць щодо виокремлення складових економічної безпеки дозволяє вказати на наступні недоліки:

– виділення або занадто малого (який не розкриває необхідні аспекти економічної безпеки) або занадто великого (що перенавантажує або дублює компоненти) переліку складових;

– різна назва складових економічної безпеки, що мають одне змістовне навантаження.

Узагальнюючи, можна зазначити, що дослідниками найчастіше використовується від чотирьох до восьми складових економічної безпеки.

Таблиця 1

Систематизація науковців за їх позиціями щодо оцінювання економічної безпеки підприємства

	Наявність критеріїв оцінки	Наявність індикаторів оцінки	Наявність показників оцінки
С.Довбня, Н.Гічова [1], О.Іванілов, О.Дмитрієва [52], С.Устенко, Н.Іванченко [2], С.Кавун [3], В.Халіна [4]			+
Н.Атрамонова, А.Атрашкова [5], Р.Скриньковський [6]		+	
О.Подмазко [8], В.Мартиненко [9], В.Геєць, М.Кизим, Т.Клебанова, О.Черняк [7]	+		
Б.Корецький [11], А.Сухоруков, Ю.Харазішвілі [12], Є.Терехов [13], В. Вахлакова [10]		+	+
М.Копитко [14]	+	+	
О.Кутукова [15], О.Саєнко [16]	+		+
І.Яремко [19], В.Вареник [18], О.Дєнісов [17]	+	+	+

Переважна більшість цих авторів пропонують виокремити у складі економічної безпеки фінансову, інформаційну, кадрову, силову, екологічну, техніко-технологічну, правову і політичну функціональні складові.

На нашу думку, для будівельних підприємств є недоцільним виокремлення політико-правової складової, так як для підприємств однієї галузі її зміст та значення буде однаковим. Також, не зовсім доцільним є віднесення до функціональних складових економічної безпеки правової та силової. Забезпечення підприємствами даних видів

безпеки, що відображає захист від рейдерства, є функцією державних органів та служб, які діють на основі встановлених відповідних законів та нормативно-правових актів та формують відповідне інституційне середовище захисту підприємств.

Отже, пропонуємо до переліку складових оцінювання економічної безпеки будівельних підприємств, включити фінансову, інформаційну, кадрову, екологічну, техніко-технологічну складові.

На цій основі розроблено підхід до оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства, який наведено на рис. 1.

Рис. 1. Методичний підхід до оцінювання економічної безпеки будівельного підприємства

Запропонований методичний підхід до оцінювання економічної безпеки передбачає, перш за все, здійснення обґрунтування критерію оцінки економічної безпеки. Як було визначено, економічна безпека підприємства – це такий стан системи управління підприємством, за якого досягається ефективне управління ресурсами і мається можливість адекватно реагувати на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі та проектувати можливі загрози і реакцію на них з метою забезпечення безкризового розвитку підприємства. При цьому рівень економічної безпеки визначається тим, наскільки керівництво підприємства і його менеджери спроможні попередити можливі загрози і уникнути втрат від негативного впливу факторів.

Надалі відбувається формування переліку показників за складовими економічної безпеки. В якості базового переліку показників економічної безпеки, пропонується використовувати перелік, наведений у «Методичних рекомендаціях щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» [53].

На основі результатів вивчення базового переліку показників, здійснюється відбір показників, що відповідають обраному критерію, та формування остаточного переліку показників за складовими економічної безпеки.

Наступним етапом оцінки є розрахунок значень показників та їх нормування. При цьому, серед показників можна виокремити показники стимулятори та дестимулятори, а також ті показники, що мають до певної межі стимулюючий вплив, який змінюється на дестимулюючий.

На основі експертного опитування пропонується визначати вагові коефіцієнти, по-перше, по складових економічної безпеки, по-друге, вагові коефіцієнти показників за складовими економічної безпеки.

На основі нормалізованих значень, з врахуванням вагових коефіцієнтів, пропонується визначати комплексні індикатори за складовими економічної безпеки. І, з врахуванням отриманих коефіцієнтів вагомості складових, може бути визначено інтегральний показник економічної безпеки.

Висновки з проведеного дослідження. Для більш точного оцінювання рівня економічної безпеки, з урахуванням галузевої специфіки, запропоновано до переліку складових економічної безпеки будівельних підприємств включити фінансову, інформаційну, кадрову, екологічну, техніко-технологічну складові.

Запропоновано методичний підхід до оцінювання економічної безпеки, що надає змогу обґрунтовано обрати критерій, провести оцінювання на основі визначення комплексних інди-

каторів за складовими економічної безпеки та розрахунку інтегрального показника, а також діагностувати характер функціонування будівельного підприємства з точки зору стійкості до загроз і адаптивності до середовища господарювання, що має ймовірнісний характер (ризикостійкий, ризикоадаптований, ризиковразливий). Використання підходу дозволяє вчасно виявляти загрози і розробляти заходи щодо усунення або зменшення їх негативного впливу, що значно підвищить життєздатність підприємства й ефективність ухвалення управлінських рішень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Довбня С.Б., Гічова Н.Ю. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства. Фінанси України. 2008. № 4. С. 88-97.
2. Устенко С.В., Іванченко Н.О. Процеси забезпечення адаптивного моніторингу економічної безпеки підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 11(125). С. 169-173.
3. Кавун С.В. Система економічної безпеки : методологічні та методичні засади : монографія. Харків : вид. ХНЕУ, 2009. 300 с.
4. Халіна В.Ю. Методичний підхід щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2014. Вип. 1. С. 173-181.
5. Атрамонова Н.С., Атрашкова А.В. Визначення рівня економічної безпеки підприємства задля забезпечення ефективного адміністрування. Економіка: реалії часу. 2012. № 3. С. 19-23.
6. Скриньковський Р.М. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 3. С. 414-418.
7. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С. та ін. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. 240 с.
8. Подмазко О.М. Національна економічна безпека: аналіз основних підходів. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. 2014. Вип. 2/2. Том 1. С. 140-150.
9. Мартиненко В.В. Теоретико-методичні засади оцінки економічної безпеки національної економіки. Економічний простір. 2015. № 93. С. 131-140.
10. Вахлакова В.В. Модель оцінювання економічної безпеки підприємства. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2017. № 6. С. 59-68.
11. Корецький Б. Діагностика економічної безпеки суб'єктів господарювання в транзитивній економіці. Наукові записки Тернопільського національного економічного університету. 2006. № 15. С. 74-77.
12. Сухоруков А.І., Харазішвілі Ю.М. Теоретико-методологічний підхід до інтегральної оцінки та регулювання економічної безпеки держави. Банківська справа. 2011. № 4. С. 13-32.
13. Терехов Є. Економічна безпека держави та можливості її вимірювання. Економічний аналіз. 2012. №11. С. 160-165.

14. Копитко М.І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємства (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування) : дис. ... д-ра екон. наук ; 21.04.02 / ВНЗ «Університет економіки і права «КРОК». Київ, 2015. 478 с.
15. Кутукова Е.С. Критерии и индикаторы экономической безопасности. URL: <https://sworld.com.ua/index.php/c113-2/16206-c113-068> (дата звернення: 16.05.2016).
16. Саєнко О. Методичні підходи до оцінки рівня забезпечення національної економічної безпеки. Збірник тез доповідей II науково-практичного семінару з міжнародною участю (16-18 грудня 2008 року). Тернопіль, 2008. С. 200-201.
17. Денисов О.Є. Параметри та показники оцінки економічної безпеки держави. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=996> (дата звернення: 12.11.2016).
18. Вареник В.М. Аналіз методик розрахунку економічної безпеки України. Академічний огляд. 2016. № 1. С. 70-79.
19. Яремко І.І. Формалізація оцінки економічної безпеки соціально-економічних систем: концептуальні засади і підходи. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2012. № 748. С. 276-280.
20. Сак Т.В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції. Інноваційна економіка. 2013. № 6. С. 336-340.
21. Троць І.В. Забезпечення економічної безпеки на підприємстві з метою попередження банкрутства. Вісник ЖДТУ. 2012. № 1 (59). С. 223-227.
22. Соснин А.С., Прыгунов П.Я. Менеджмент безопасности предпринимательства : учеб. пособие. Киев : Изд-во Европ. ун-та, 2002. 357 с.
23. Камышникова Э.В. Оценка уровня экономической безопасности машиностроительного предприятия. Бизнесинформ. 2009. № 7. С. 77-81.
24. Берлач А.І. Безпека бізнесу : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2007. 280 с.
25. Васильчак С.В., Веселовський А.І. Економічна безпека підприємства та її складова в сучасних умовах. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. № 15. С. 98-105.
26. Глушков Є.В., Редько Р.М. Економічна безпека підприємства як динамічна категорія. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2012. № 4 (70). Том 2. С. 47-52.
27. Гичева Н.Ю. Діагностика економічної безпеки підприємства. Економіка: проблеми теорії та практики. 2004. Вип. 247. Т. IV. С. 634-636.
28. Зацеркляний М.М., Мельников О.Ф. Основи економічної безпеки : навч. посіб. Київ : КНТ, 2009. 337 с.
29. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке. Актуальные проблемы экономики. 2003. № 3 (21). С. 12-19.
30. Карпунь І.Н. Управління фінансовою санацією підприємства: навч. посіб. Львів : «Магнолія-2006», 2009. 418 с.
31. Клопов І.О. Управління економічною безпекою промислового підприємства. Вісник Запорізького національного університету. 2011. № 1(9). С. 43-52.
32. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность. Экономика Украины. 1998. № 10. С. 48-51.
33. Кравчук П.Я. Формування системи корпоративної безпеки : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / Терноп. держ. екон. ун-т. Тернопіль, 2006. 232 с.
34. Куделя Л.В. Формування концепції забезпечення економічної безпеки підприємств. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки. 2014. Вип. 5. Част. 2. С. 125-128.
35. Швиданенко Г.О., Кузьомко В.М., Норіцина Н.І. Економічна безпека бізнесу: навч. посіб. / за заг. ред. Г.О. Швиданенко. Київ : КНЕУ, 2011. 511 с.
36. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія: в 3 т. Т. 1 / О.М. Ляшенко, Ю.С. Погорелов, В.Л. Безбожний [та ін.]; за заг. ред. Г.В. Козаченко. Луганськ: Елтон-2, 2010. 282 с.
37. Малюта Л.Я. Економічна безпека підприємств в умовах становлення ринкових відносин. Економіка. Фінанси. Право. 2008. № 10. С. 14-17.
38. Манцуров І.Г., Нусінова О.В. Побудова ієрархічної структури складових економічної безпеки підприємств. Ефективна економіка. 2011. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=680> (дата звернення 14.05.2016).
39. Економічна безпека підприємств, організацій та установ : навч. посіб. В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін. Київ : Правова єдність, 2009. 544 с.
40. Пашнюк Л.О. Економічна безпека підприємства: сутність, складові та фактори забезпечення. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 22. С. 48-50.
41. Гришко Н.Є. Формування оціночних параметрів складових економічної безпеки машинобудівного підприємства. Вісник соціально-економічних досліджень. 2013. Вип. 1. С. 62-69.
42. Живко З.Б., Копитко М.І., Руда О.І. Структура системи економічної безпеки промислового підприємства. Економіка та фінанси. 2013. № 11. С. 102-107.
43. Економіка підприємства : підручник / Й.М. Петрович, А.Ф. Кіт, О.М. Семенів та ін. ; за заг. ред. Й.М. Петровича. Львів : Новий Світ-2000, 2004. 680 с.
44. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. Вид. 2-ге, перероб. та доп. К.: КНЕУ, 2001. 528 с.
45. Пілова Д.П. Обґрунтування рівня економічної безпеки підприємства як критерію оцінки результатів його господарської діяльності. Економіка: проблеми теорії та практики. 2007. Вип. 224, т. IV. С. 900-910.
46. Прус Н.В. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2011. № 3. Ч. 2. С. 183-93.
47. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємництва в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.02.03, Львів, 2004. 20 с.

48. Тимофєєва Т.О. Розробка механізму щодо забезпечення економічної безпеки залізничного транспорту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.03. Харків, 2009. 23 с.

49. Шемаєва Л.Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 21.04.02. Київ, 2010. 40 с.

50. Шульга І.П. Економічна безпека емісійної діяльності акціонерних товариств : монографія. Черкаси : Маклаут, 2010. 425 с.

51. Яременко О.Ф. Механізм управління економічною безпекою машинобудівного підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04. Хмельницький, 2009. 20 с.

52. Іванілов О.С., Дмитрієва О.І. Методи оцінки рівня економічної безпеки промислових підприємств. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2018. № 2. С. 66-83.

53. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : затв. наказом М-ва економіки України від 26.10.2010 № 1361. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06#Text> (дата звернення 15.12.2016).

REFERENCES:

1. Dovbnia S.B., Hichova N.Yu. (2008) Diahnostyka rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Diagnosis of the level of economic security of the enterprise]. Finance of Ukraine, No.4, pp. 88-97. (in Ukrainian)

2. Ustenko S.V., Ivanchenko N.O. (2011) Protsey zabezpechennia adaptivnoho monitorynhu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Processes of ensuring adaptive monitoring of economic security of the enterprise]. Current economic problems, No.11(125), pp. 169-173. (in Ukrainian)

3. Kavun S.V. (2009) Systema ekonomichnoi bezpeky : metodologichni ta metodychni zasady [Economic security system: methodological and methodical principles] (Monograph), Kharkiv : KhNEU. (in Ukrainian)

4. Khalina V.Yu. (2014) Metodychnyi pidkhid shchodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Methodical approach to assessing the economic security of a company]. Bulletin of Chernivtsi institute of trade and economics. Economic sciences, Vol. 1, pp. 173-181. (in Ukrainian)

5. Atramonova N.S., Atrashkova A.V. (2012) Vyznachennia rivnja ekonomichnoyi bezpeky pidpriemstva zadlja zabezpechennia efektyvnogho administruvannia [Determining the level of economic security of the enterprise to ensure effective administration]. Economics: time realities, No. 3, pp. 19-23. (in Ukrainian)

6. Skrynkovskiy R.M. (2015) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist', klasyfikatsiia ta systema diahnostyky [Economic security of the enterprise: essence, classification and diagnostic system]. Global and national economic problems, Vol. 3, pp. 414-418. (in Ukrainian)

7. Heiets V.M., Kyzym M.O., Klebanova T.S. (2006) Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidpriemstvo [Modeling of economic security:

state, region, enterprise] (Monograph), Kharkiv : VD «INZhEK» (in Ukrainian)

8. Podmazko O.M. (2014) Natsionalna ekonomichna bezpeka: analiz osnovnykh pidkhodiv [National economic security: an analysis of basic approaches]. Market economy: modern management theory and practice, Issue 2/2, Vol. 1, pp. 140-150. (in Ukrainian)

9. Martynenko V.V. (2015) Teoretyko-metodychni zasady otsinky ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky [Theoretical and methodical principles of assessing the economic security of the national economy]. Economic scope, No. 93, pp. 131-140. (in Ukrainian)

10. Vakhlakova V.V. (2017) Model otsiniuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Model for assessing the economic security of the company]. Visnik of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, No. 6, pp. 59-68. (in Ukrainian)

11. Koretskyi B. (2006) Diahnostyka ekonomichnoi bezpeky subiektiv hospodariuvannia v tranzytynii ekonomitsi [Diagnosis of economic security of economic entities in a transitional economy]. The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, No. 15, pp. 74-77. (in Ukrainian)

12. Sukhorukov A.I., Kharazishvili Yu.M. (2011) Teoretyko-metodolohichni pidkhid do intehranoi otsinky ta rehuliuuvannia ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Theoretical and methodological approach to the integrated assessment and regulation of economic security of the state]. Banking Journal, No. 4, pp. 13-32. (in Ukrainian)

13. Terekhov Ye. (2012) Ekonomichna bezpeka derzhavy ta mozhlyvosti yii vymyruvannia [Economic security of the state and possibility of its measuring]. Economic Analysis, No. 11, pp. 160-165. (in Ukrainian)

14. Kopytko M.I. (2015) Kompleksne zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva (na materialakh pidpriemstv transportnoho mashynobuduvannia) [Complex maintenance of economic safety of the enterprise (on materials of the companies of the transport engineering)] (Dokt. Diss Thesis), Kyiv : KROK University of Economics and Law. (in Ukrainian)

15. Kutukova E.S. (2013) Kriterii i indykatory ekonomicheskoy bezopasnosti [Criteria and indicators of economic security]. Retrieved from: <https://sworld.com.ua/index.php/c113-2/16206-c113-068> (accessed 16.05.2016). (in Russian)

16. Sayenko O. (2008) Metodychni pidkhody do otsinky rivnya zabezpechennia natsional'noyi ekonomichnoyi bezpeky [Methodical approaches to assessing the level of national economic security]. Proceedings of the II naukovopraktychnoho seminaru z mizhnarodnoyu uchastyu (Ukraine, Ternopil, December 16–18, 2008), Ternopil, pp. 200-201. (in Ukrainian)

17. Denysov O.Ye. (2016) Parametry ta pokaznyky otsinky ekonomichnoyi bezpeky derzhavy [Parameters and indicators for assessing economic security of the state]. Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok (electronic scientific journal), No. 8. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=996> (accessed 12.11.2016). (in Ukrainian)

18. Varenyk V.M. (2016) Analiz metodyk rozrakhunku ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny [Analysis of methods for calculating the economic security of Ukraine]. Academy review, No. 1, pp. 70-79. (in Ukrainian)

19. Yaremko I.I. (2012) Formalizatsiia otsinky ekonomichnoi bezpeky sotsialno-ekonomichnykh system: kontseptualni zasady i pidkhody [Formalization evaluation of economic security socio-economic systems: conceptual framework and approaches]. Journal of Lviv Polytechnic National University. Management and Entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development, No. 748, pp. 276-280. (in Ukrainian)
20. Sak T.V. (2013) Ekonomichna bezpeka Ukrainy: poniattia, struktura, osnovni tendentsii [Economic security of Ukraine: concept, structure, main tendencies]. Innovative economy, No. 6, pp. 336-340. (in Ukrainian)
21. Trots I.V. (2012) Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky na pidpriemstvi z metoiu poperedzhennia bankrutstva [Ensuring economic security at the enterprise in order to prevent bankruptcy]. Journal of ZSTU, No. 1 (59), pp. 223-227. (in Ukrainian)
22. Sosnin A.S., Prygunov P.Ya. (2002) Menedzhment bezopasnosti predprinimatel'stva [Enterprise Security Management]. Kiev : European University. (in Russian)
23. Kamyshnikova E.V. (2009) Otsenka urovnya ekonomicheskoy bezopasnosti mashinostroitel'nogo predpriyatiya [Assessment of the level of economic security of a machine-building enterprise]. Businessinform, No. 7, pp. 77-81. (in Russian)
24. Berlach A.I. (2007) Bezpeka biznesu [Business security]. Kyiv : University «Ukraine». (in Ukrainian)
25. Vasylichak S.V., Veselovskyi A.I. (2010) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva ta yii skladova v suchasnykh umovakh [Economic security and its component businesses nowadays]. Scientific Bulletin of UNFU, No. 15, pp. 98-105. (in Ukrainian)
26. Hlushkov Ye.V., Redko R.M. (2012) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva yak dynamichna katehoriia [Economic security enterprise as a dynamic category]. Proceedings of VNAU : A series of economic science, No. 4 (70), Vol. 2, pp. 47-52. (in Ukrainian)
27. Hycheva N.Yu. (2004) Diahnostyka ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Diagnosis of the economic security of the enterprise]. Economics: problems of theory and practice, Issue 247, Vol. IV, pp. 634-636. (in Ukrainian)
28. Zatserklianyi M.M., Melnykov O.F. (2009) Osnovy ekonomichnoi bezpeky [Fundamentals of economic security]. Kyiv : KNT. (in Ukrainian)
29. Il'yashenko S.N. (2003) Sostavlyayushchie ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya i podkhody k ikh otsenke [Components of the economic security of an enterprise and approaches to their assessment]. Actual problems of economics, No. 3 (21), pp. 12-19. (in Russian)
30. Karpun I.N. (2009) Upravlinnia finansovoiu sanatsiieiu pidpriemstva [Managing of enterprise's financial reorganization]. Lviv : «Mahnoliia-2006». (in Ukrainian)
31. Klopov I.O. (2011) Upravlinnia ekonomichnoi bezpekoiu promyslovoho pidpriemstva [Management by economic safety of industrial enterprise]. Bulletin of Zaporizhzhia National University, No. 1(9), pp. 43-52. (in Ukrainian)
32. Kovalev D., Sukhorukova T. (1998) Ekonomicheskaya bezopasnost' [Economic security]. The Economics of Ukraine, No. 10, pp. 48-51. (in Ukrainian)
33. Kravchuk P.Ya. (2006) Formuvannia systemy korporativnoi bezpeky [Formation of the corporate security system] (PhD Thesis), Ternopil: Ternopil National Economic University. (in Ukrainian)
34. Kudelia L.V. (2014) Formuvannia kontseptsii zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv [Forming a concept of providing economic security agricultural enterprises]. Issue 5, Vol. 2, pp. 125-128. (in Ukrainian)
35. Shvydanenko H.O., Kuzomko V.M., Noritsyna N.I. (2011) Ekonomichna bezpeka biznesu [Economic security of business]. Kyiv : KNEU. (in Ukrainian)
36. Liashenko O.M., Pohorelov Yu.S., Bezbozhnyi V.L. (2010) Systema ekonomichnoi bezpeky [System of economic security: state, region, enterprise:] (Monograph), Luhansk: Elton-2, Vol. 1. (in Ukrainian)
37. Maliuta L.Ya. (2008) Ekonomichna bezpeka pidpriemstv v umovakh stanovlennia rynkovykh vidnosyn [Economic security of enterprises in the conditions of formation of market relations]. Economics. Finances. Law, No. 10, pp. 14-17. (in Ukrainian)
38. Mantsurov I.H., Nusinova O.V. (2011) Pobudova iierarkhichnoi struktury skladovykh ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv [Construction of a hierarchical structure of constituents of economic safety of the enterprises]. Journal «Efektivna ekonomika» (electronic journal), No. 9, Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=680> (accessed 14 May 2016). (in Ukrainian)
39. Ortynskyi V.L., Kernytskyi I.S., Zhyvko Z.B. (2009) Ekonomichna bezpeka pidpriemstv, orhanizatsii ta ustanov [Economic security of the enterprises, organizations and institutions]. Kyiv : Pravova yednist. (in Ukrainian)
40. Pashniuk L.O. (2012) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist, skladovi ta faktory zabezpechennia [Economic security of enterprise: essence, components and factors of providing]. Journal «Investysii: praktyka ta dosvid», No. 22, pp. 48-50. (in Ukrainian)
41. Hryshko N.Ye. (2013) Formuvannia otsinovykh parametriv skladovykh ekonomichnoi bezpeky mashynobudivnoho pidpriemstva [Formation of estimation parameters of components of economic safety of the machine-building enterprise]. Socio-economic Research Bulletin, Vol. 1, pp. 62-69. (in Ukrainian)
42. Zhyvko Z.B., Kopytko M.I., Ruda O.I. (2013) Struktura systemy ekonomichnoi bezpeky promyslovoho pidpriemstva [The structure of the economic security system of an industrial enterprise]. Economics and finance, No. 11, pp. 102-107. (in Ukrainian)
43. Petrovych Y.M., Kit A.F., Semeniv O.M. (2004) Ekonomika pidpriemstva [Business Economics]. Lviv : Novyi Svit-2000. (in Ukrainian)
44. Pokropyvnyi S.F. (2001) Ekonomika pidpriemstva [Business Economics]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
45. Pilova D.P. (2007) Obgruntuvannia rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva yak kryteriiu otsinky rezultativ yoho hospodarskoi diialnosti [Substantiation of the level of economic security of the enterprise as a criterion for evaluating the results of its economic activity]. Economics: problems of theory and practice, Issue 224, Vol. IV, pp. 900-910. (in Ukrainian)
46. Prus N.V. (2011) Teoretychni aspekty zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [The-

oretical aspects of ensuring the economic security of the enterprise]. *Visnik of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*, No. 3, Part 2, pp. 183-93. (in Ukrainian)

47. Reverchuk N.Y. (2004) *Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemnytstva v Ukraini* [Management of economic security of entrepreneurship in Ukraine] (PhD Thesis). Lviv.

48. Tymofieieva T.O. (2009) *Rozrobka mekhanizmu shchodo zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky zaliznychnoho transportu* [Development of a mechanism to ensure the economic safety of railway transport] (PhD Thesis). Kharkiv. (in Ukrainian)

49. Shemaieva L.H. (2010) *Ekonomichna bezpeka pidpriemstv u stratehichnii vzaiemodii z subiektyamy zovnishnoho seredovyshcha* [Economic security of enterprises in strategic interaction with the subjects of the external environment] (Dokt. Diss Thesis), Kyiv. (in Ukrainian)

50. Shulha I.P. (2010) *Ekonomichna bezpeka emisiinoi diialnosti aktsionernykh tovarystv* [Economic security of issue activity of the joint-stock companies] (Monograph). Cherkasy : Maklout. (in Ukrainian)

51. Yaremenko O.F. (2009) *Mekhanizm upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu mashynobudivnoho pidpriemstva* [The mechanism of management of economic security of the machine-building enterprise] (PhD Thesis). Khmelnytskyi. (in Ukrainian)

52. Ivanilov O.S., Dmytriieva O.I. (2018) *Metody otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv* [Methods of assessment of the level of economic security of industrial enterprises]. *Problems and perspectives of entrepreneurship development*, No. 2, pp. 66-83. (in Ukrainian)

53. *Metodychni rekomendatsii shchodo vyavlennia oznak neplatospromozhnosti pidpriemstva ta oznak dii z prykhovuvannia bankrutstva, fiktyvnoho bankrutstva chy dovedennia do bankrutstva : zatv. nakazom M-va ekonomiky Ukrainy vid vid 26.10.2010 № 1361* [Methodical recommendations on detection of signs of insolvency of the enterprise and signs of actions on concealment of bankruptcy, fictitious bankruptcy or bringing to bankruptcy: approved by the order of the Ministry of Economics of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06#Text> (accessed 15 December 2016). (in Ukrainian)